

УДК [371.134+373.211.24]:930 (045)

Лілія Онофрійчук, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

РЕТРОСПЕКТИВА ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті зроблено ретроспективний аналіз підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Показано шляхи здійснення цієї підготовки в ході історичного розвитку суспільства. Визначено позитивні та негативні аспекти даної підготовки.

Ключові слова: підготовка, майбутні вихователі дітей дошкільного віку розвиток, суспільне дошкільне виховання, дошкільна освіта, дитячий садок.

Лит. 5.

Лилия Онофрийчук, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры дошкольной педагогики, психологии и профессиональных методик
Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

РЕТРОСПЕКТИВА ПРОБЛЕМИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье сделан ретроспективный анализ подготовки будущих воспитателей детей дошкольного возраста. Показаны пути осуществления этой подготовки в ходе исторического развития общества. Определены положительные и отрицательные аспекты данной подготовки.

Ключевые слова: подготовка, будущие воспитатели детей дошкольного возраста развитие, общественное дошкольное воспитание, дошкольное образование, детский сад.

Lilia Onofriychuk, Ph.D. (Pedagogy), Docent of Preschool Education,
Psychology and Professional Methods Department,
Khmelnytsky Humanities and Pedagogical Academy

RATROSPECTIVE PROBLEM OF FUTURE PRESCHOOL CHILDREN'S TUTORS TRAINING

The article presents a retrospective analysis of the training of future preschool children's teachers. The ways of this training in the historical development of society were showed, positive and negative aspects of the training.

Keywords: education, future teachers of preschool children development, public preschool education, preschool education, kindergarten.

Постановка проблеми. Сучасні зміни у науковій концепції формування особистості майбутнього вихователя дітей дошкільного віку, його фахової компетентності в нових соціальних умовах вимагає досконалого вивчення питання становлення і розвитку дошкільної освіти на різних історичних етапах та наукового аналізу фактів, які доцільно враховувати в процесі оновлення національної освіти.

В педагогічних навчальних закладах кінця XIX – початку XX століття практично були відсутні викладачі-фахівці дошкільного виховання. До кінця XIX століття основною і найпоширенішою була початкова школа, тому готували більшість вчителів. Оволодіти ж “суміжною спеціальністю” викладачам, які спеціалізувалися на педагогіці школи, було дуже важко через брак відповідної

літератури, неконкретність, схематичність програмно-методичних документів тощо. У XIX столітті стала розвиватися мережа дошкільних закладів – дитячих ясел і дитячих садків, що у XX столітті отримали дуже широке поширення, тому 20-ті роки в історії освіти України посідають особливе місце.

Аналіз досліджень. Історико-педагогічні аспекти розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні, характеристика українського дошкільня минулого, сьогоденного і майбутнього знайшли своє відображення в працях Л. Артемової, А. Богуш, Н. Лисенко, З. Нагачевської, Л. Пісоцької, О. Пшеврацької, Т. Слободянюк, Г. Улюкаєвої, М. Ярмаченка та ін.

Мета статті. Розкрити історичний аналіз підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Показати шляхи здійснення цієї

підготовки в ході історичного розвитку суспільства.

Основний виклад матеріалу. Вивчення проблеми підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку починається з моменту становлення суспільного дошкільного виховання, а отже відкриття перших дошкільних закладів, так званих “дитячих садків” Ф. Фребеля, які були поширені у Німеччині та в інших західних країнах [1, 219]. Ф. Фребель відомий як творець теорії і практики суспільного дошкільного виховання також започаткував підготовку вихователів дошкільних закладів, так званих “дитячих садівниць”, “фребелівок” – так називалися перші фахівці в галузі дошкільної освіти. Важливим завданням, яке ставив Ф. Фребель перед школою вихователюк, було вивчення психофізіологічних засад розвитку дитини, оволодіння засобами впливу на неї, методами керівництва її розвитком, зокрема способами використання дидактичного матеріалу тощо [3, 55].

1901 року у місті Києві з’являється Товариство народних дитячих садків та вже наступного року воно закладає перший безкоштовний (тобто народний) садок для 80 дітей бідняків. В 1905 р. відкривається школа нянь, яка була першим на Україні навчальний заклад такого спрямування, відкриття якого поклало початок історії вітчизняної дошкільної педагогічної освіти. У рік відкриття в школі було лише три учениці, втім їхня чисельність швидко зростає. Навчання в школі нянь було безкоштовне, крім того товариство і матеріально допомагає своїм вихованкам, так як більша їх кількість походила з селянських родин. До школи приймали тих, хто закінчив однокласне училище [5, 164].

Навчалися в школі няні чотири роки. Загальноосвітні предмети вивчалися переважно в перші два роки навчання. Водночас учениці набували практичних умінь з малювання, ліплення, різних видів ручної праці й рукоділля. На третьому й четвертому роках навчання проводиться педагогічна та методична підготовка. Значну увагу приділяли практичній підготовці майбутніх “помічниць садівниць”. В приміщенні школи був дитячий садок, в якому учениці щоденно по кілька годин працювали, набуваючи навичок роботи з дітьми. Зміст підготовки учениць визначався тією діяльністю, до якої їх готували, але насамперед у майбутньому вони мали працювати під керівництвом садівниць. Їм належало проводити режимні процеси, організувати ігри, доглядати дітей [5, 166].

Особливе місце у професійній підготовці дошкільних педагогів посідає на початку ХХ ст.

Фребелівський жіночий педагогічний інститут, який було створено у м. Києві в 1907 р. Це був перший жіночий навчальний заклад в Україні, що надавав вищу освіту. Київський жіночий педагогічний інститут з трирічним курсом навчання. Інститут одним з найбільших учбових закладів, які готували дошкільних працівників: у 1910/11 навчальному році в ньому навчалася 217 чоловік, в 1913/14 навчальному році – 338 чоловік. Навчання в інституті було платним. Тому в основному це були дівчата з сімей інтелігенції, духовенства, купецтва.

Інститут проводив консультації з питань дошкільного виховання, організував вчительські курси (у 1911 р. – 550 людина, в 1912 р. – 850 людина). Він давав хорошу по тому часу загальноосвітню і спеціальну педагогічну підготовку. Навчальні плани та програми Фребелівського інституту будувалися за трьома основними розділами: перший – фізичний: гігієна дитячого віку, дитячі хвороби, фізичні вправи для розвитку дітей, гімнастика та ігри для дітей з метою розвитку їхніх фізичних сил; другий – психологічний: загальні відомості про психічний розвиток дитини, основні психічні процеси, розвиток мовлення у дітей, особливості його формування відповідно до віку; третій – педагогічний: характеристика дошкільного закладу як у виховному, так і в освітньому значенні, зміст методичної роботи з різних розділів знань: природознавство, образотворча діяльність дітей, математичні уявлення, розвиток мовлення, музичний розвиток тощо. Позитивним було те, що теоретичні знання тісно пов’язувалися з практичними вміннями. В інституті слухачок знайомили з різними системами дошкільного виховання [1, 286].

Значну роботу з розбудови суспільного дошкільного виховання було розгорнуто в Українській Народній Республіці (1917 – 1919). У серпні 1917 р. Центральна Рада утворила Генеральний секретаріат освіти (із січня 1918 р. – Міністерство народної освіти), у структурі якого був відділ позашкільної освіти і дошкільного виховання. До української системи педагогічної освіти входили педагогічні навчальні заклади двох типів: Інститут народної освіти (ІНО) і Вищі трирічні педагогічні курси. Факультети соціального виховання ІНО повинні були готувати “кваліфікованих соцівихователів, здатних впроваджувати в життя систему соціального виховання Укрнаркомосу в усьому обсязі її і змісті. Вони були значною мірою орієнтовані на підготовку педагогів для роботи з “раннім і середнім дитячим віком” [3, 81].

Майбутнім дошкільним працівникам належало ознайомитися з усією системою соцвиху і з усіма типами його закладів. За програмою трирічних курсів кожен рік навчання мав своє цільове спрямування. Так, у перший рік давалася “загальна установка з питань просвітницької політики і підготовки до роботи”. Протягом другого року глибоше вивчалася робота з дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку. Трьохкурсники опановували методи виховання і навчання дітей середнього віку, а в другому півріччі діставали змогу ґрунтовніше вивчити одну з тих форм соціального виховання, у якій вони б хотіли працювати по закінченні педагогічної освіти. Цьому сприяло й те, що у першій половині 20-х рр іще, власне, не було потреби у підготовці педагогів спеціально для роботи з дітьми дошкільного віку. Після деякого зростання мережі дитячих садків на початку другого десятиліття (1919 р. – 140 д/с, 1920 р. – 678 д/с, 1921 р. – 879 д/с) у подальші роки кількість їх постійно зменшувалася (1922 р. – 704 д/с, 1924 р. – 148 д/с, 1925 р. – 118 д/с). Це пояснювалося насамперед тим, що з переходом у 1921 р. до нової економічної політики частину культурно-освітніх закладів, у тому числі й дитячі садки, було переведено на місцеві бюджети, які, перебуваючи у стадії становлення, не могли забезпечити фінансування їх [3, 93].

Не відчували потреби у фахівцях дошкільного профілю і “маяки соцвиху” – дитячі будинки: кількість дошкільних груп у них була незначна. Складна економічна обстановка унеможливила широке розгортання мережі дитячих будинків, тож до середини 20-х рр від системи соціального виховання відмовилися. Відсутність потреби у педагогах, які мали працювати з дошкільниками, позначалася на стані підготовки їх у педагогічних навчальних закладах вона фактично не здійснювалася.

У 1925 р. трирічні педагогічні курси були перейменовані у педтехнікуми і дістали чітку спеціалізацію – підготовка учителів початкових класів.

У середині 20-х лише три інститути у Києві, Харкові й Одесі давали студентам змогу спеціалізуватися у дошкільному вихованні.

На початку 30-х рр практика підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні докорінно змінилася, що було зумовлено двома факторами: розвитком суспільного виховання і реорганізацією педагогічної освіти. З проведенням індустріалізації і колективізації сільського господарства відбулося масове залучення до суспільного виробництва жінок, що

викликало конечну необхідність створення широкої мережі виховних закладів для дітей матерів, які працюють. Потреба розвитку суспільного дошкільного виховання, у свою чергу, гостро поставила проблему забезпечення його педагогічними кадрами, бо на цей час у республіці налічувалося не більше 500 працівників дошкільних закладів.

Нова, єдина для всього СРСР, система педагогічної освіти була запроваджена в Україні постановою Раднаркому УРСР від 11 травня 1930 р. “Про реорганізацію мережі і системи педагогічної освіти”. У постанові зазначалося, що хоча педагогічною діяльністю мають займатися люди з вищою освітою, однак у найближчі роки немає змоги забезпечити ними всі навчальні заклади, а тому в системі педагогічної освіти встановлювалися, крім вищої школи, ще й школи середні – технікуми – система пришвидшеної підготовки – курси [5, 149].

Підготовка фахівців дошкільного виховання покладалася на дошкільні відділення педагогічних технікумів і педагогічні (дошкільні) факультети інститутів соціального виховання. Причому у педагогічних технікумах мали готувати вчителів, а в інститутах соцвиховання – організаторів дошкільних закладів і викладачів педтехнікумів. Відповідно до цього дошкільні відділення були відкриті у 45 педагогічних технікумах України (загальний набір на перший курс становив 2460 чол.), а дошкільні факультети – у 4 інститутах соціального виховання (загальний набір – 240 чол.). Але оскільки перші масові випуски фахівців із середньою педагогічною освітою очікувалися лише починаючи з 1933 р. (тоді як уже в 1930 р. Україна потребувала 3 тис. дошкільних працівників, а в 1931 р. – 14 тис. чол.), Наркомос визначив на найближчий час головною формою підготовки основної маси фахівців-дошкільників короткотривалі курси. Ясна річ, це розглядалося як вимушений, тимчасовий захід, і на протипагу йому було розроблено систему поетапного підвищення кваліфікації працівників дошкільних закладів: від короткотривалих курсів до середньої і вищої спеціальної освіти у вищих педагогічних учбових закладах. Спеціальні курси були організовані майже в кожному районі для задоволення його потреби у дошкільних кадрах. Окрім них, функціонували також міжрайонні курси. Протягом 1931 – 1933 рр набуло значного поширення й заочне інструктування через радіомовлення.

Особлива увага приділялась організації суспільного дошкільного виховання у сільській місцевості, де активно здійснювалася

колективізація. (1931 р. планувалося підготувати для села 9 тис. дошкільних працівників, а для міста – 5 тис.). Основними його формами (особливо на початку десятиліття) були сезонні садки, ясла, майданчики. У 1932 р. ними передбачалося охопити 900 тис. дітей, постійними – 120 тис.; у 1934-му – відповідно 940 тис. і 182 тис. дітей. Саме на підготовку педагогічного персоналу для сезонних форм суспільного дошкільного виховання, які розгорталися на селі, була переважно зорієнтована курсова підготовка у 30-ті рр. [2, 11]. Курси звичайно працювали у лютому-березні, щоб підготувати до початку чергового сезону сільськогосподарських робіт жінок, які опікувалися б малятами на майданчиках. Для підготовки вихователів постійних дошкільних закладів проводилися курси з тривалішим строком навчання. Направлення на курси діставали колгоспниці й робітниці, як правило, не обізнані з педагогічною роботою, та загальноосвітній рівень їх часто-густо був дуже низький: багато хто не мав навіть початкової освіти. Разом з тим не вистачало викладачів дошкільного профілю, а тому для проведення курсів залучалися вчителі шкіл, медичні працівники.

Як уже зазначалося, при проведенні реорганізації педагогічної освіти (1930 р.) дошкільні відділення відкрилися у 45 педагогічних технікумах. Наступного року їх було вже 54. Окрім стаціонарних, функціонували заочні й вечірні відділення. 8 педтехнікумів готували кадри для національних дитячих садків: російських, польських, єврейських, грецьких, болгарських та німецьких. Педагогічні (дошкільні) факультети були створені у Київському, Харківському, Дніпропетровському та Полтавському інститутах соціального виховання. Підготовку фахівців-дошкільників здійснював також відкритим 1928 р. у Харкові Всеукраїнський інститут підвищення кваліфікації педагогів. До його складу входили заочні дошкільний педагогічний технікум та інститут.

Розгорнувши широку мережу дошкільних відділень і факультетів, Наркомос УРСР виходив із потреби у значній кількості дошкільних працівників, але при цьому не враховував реальні можливості учбових закладів щодо здійснення підготовки педагогів цього профілю. Дошкільні відділення зазнали за час свого становлення значних труднощів, насамперед через відсутність викладачів спеціальних дисциплін. До того ж на початку 30 рр, власне, ще не було визначено зміст спеціальної підготовки, спеціальні дисципліни не були забезпечені програмами, навчальною літературою [1].

Не маючи змоги поліпшити становище, Наркомос ухвалив рішення про реорганізацію мережі дошкільних відділень, скоротивши кількість їх до 15. Припинили своє існування три з чотирьох раніше відкритих дошкільних факультетів. З метою подальшого вдосконалення підготовки працівників дошкільних закладів у 1937 р. частину педагогічних закладів, до складу яких входили дошкільні відділення, було перетворено у дошкільні педагогічні школи. (Цього ж року педагогічні технікуми були перейменовані у педагогічні школи).

Уніфікація системи педагогічної освіти на початку 30-х рр сприяла уніфікації змісту підготовки педагогічних працівників. Це відіграло загалом позитивну роль у розвитку педагогічної дошкільної освіти в Україні, допомогло досить швидко налагодити роботу дошкільних відділень і факультетів. Водночас впровадження запозичених програмно-методичних документів як у педагогічних учбових, так і в дошкільних закладах без належного коригування призвело у подальшому до втрати нашим суспільним дошкільним вихованням національних рис, до його відриву від національної культури, традицій [5].

Багато негативних рис, характерних для дошкільної педагогічної освіти, донедавна були закладені саме у 30-ті рр. Це й уже зазначена орієнтація змісту підготовки дошкільних працівників на виховання дітей “без роду та племені”, а також його ідеологізація та політизація. Серйозним недоліком підготовки дошкільних фахівців у цей період вважаємо й відсутність ґрунтовного вивчення дитини. Дошкільні відділення і факультети зазнавали значних труднощів через відсутність необхідної навчальної літератури зі спеціальності. Як і в 20-ті рр, у республіці не було підготовлено жодного підручника з дошкільного виховання. Перші навчальні посібники з’явилися у другій половині 30-х – вони були написані в РРФСР, де на той час робота над навчальною літературою з дошкільного виховання також тількино розпочиналася. Замість підручників використовувалися методичні посібники, призначені головним чином для працівників дошкільних закладів. І все ж таки попри згадані труднощі і негативні моменти дошкільна педагогічна освіта у 30-ті роки досягла значних успіхів.

Роки Великої Вітчизняної війни у 1941 – 1942 рр. педагогів готував Київський та Харківський університети, які були евакуйованими до м. Кизил-Орда, Казахської РСР та Одеський і Харківський інститути.

У зв’язку з війною Всесоюзний комітет у

справах вищої школи запровадив навчальні плани із скороченими строками навчання – 3,5 років в університеті і 3 роки в педагогічних інститутах.

Успіхи, досягнуті суспільним дошкільним вихованням в 50 – 80 рр, стали можливими завдяки проведеній в цей період активній роботі з підготовки педагогів дошкільного виховання. Була прийнята низка заходів щодо відновлення роботи педагогічних навчальних закладів. В цей час у ряді педучилищ відділення, що готували вчителів початкових класів, були реорганізовані на дошкільні. У 1964 р. в Україні з 32 педагогічних училищ дошкільні відділення були у 27. У 70 – 80 рр. мережа дошкільних відділень у педагогічних училищах стабілізувалася та значно зросла [5, 180].

Ситуація, що склалася в дошкільній педагогічній освіті у 90 рр. була досить парадоксальною. При значному скороченні мережі дитячих садків і відповідно зменшенні потреби в педагогах дошкільної освіти, кількість дошкільних відділень і факультетів у педагогічних закладах значно зросла. Так, підготовку спеціалістів дошкільної освіти у 1990 р. здійснювали 36 педагогічних училищ і 8 педагогічних інститутів, а у 1997 р. – 42 педагогічних заклади I – II рівнів акредитації і 21 III – IV рівні акредитації.

У 2003 р. – відповідно в 40 та 25. На початку 90-х рр. розпочалася підготовка фахівців дошкільної освіти з додатковими спеціалізаціями і спорідненими спеціальностями [5, 192]. Сьогодні мережа педагогічних навчальних закладів, у яких здійснюється підготовка педагогів дошкільного профілю, охоплює всю територію України. Спеціальність “Дошкільне виховання” посідає вагоме місце у професійній підготовці педагогічних працівників. Необхідність і

важливість виховання наймолодших кваліфікованими вихователями безсумнівне, а виростити такого педагога здатна збалансована система підготовки кадрів.

Висновок. Ми вважаємо, що вивчення історичного аспекту підготовки майбутніх вихователя дітей дошкільного віку дає можливість уникнути помилок, що їх припустилися в певний час, запозичити те позитивне, яке сприяло розвитку дошкільної освіти і тим самим намітити шляхи удосконалення професійної підготовки у педагогічних навчальних закладах. Перспективи подальших досліджень вчені вбачають в удосконаленні організаційно-методичних умов професійної підготовки майбутніх фахівців дітей дошкільного віку.

1. Артемова Л.В. *Історія педагогіки України: Підручник / Л.В. Артемова.* – К.: Либідь, 2006. – 424 с.

2. Бондар А. *З історії розвитку дошкільного виховання / А. Бондар // Дошкільне виховання.* – 1966. – № 11. – С. 9 – 12.

3. *Історія дошкільної педагогіки: Учеб. пособие для студентов пед. Ин-тов по спец. “Педагогіка и психология (дошк.)” / М.Ф. Шабаева, В.А. Ротенберг, И.В. Чувашев и др.; [Под ред. Л.Н. Литвина]. – 2-е изд., дораб. – М.: 1989. – 352 с.*

4. *Українське національне дошкільля: вчора, сьогодні, завтра / Історичний аспект проблеми // Упор. Н.В. Лисенко.* – Івано-Франківськ, 1994. – 77 с.

5. Улюкаєва І. *Історія суспільного дошкільного виховання в Україні: навчальний посібник / І.Г. Улюкаєва.* – [2-е вид., доп.]. – Донецьк: ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2008. – 231 с.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2014

“Українець – це, по-перше, той, хто зроду українець, родився і виріс з українською мовою на устах і хоче тепер йти спільно зі своїм народом, хто хоче працювати для його добра, боротися за його свободу і кращу долю.

По-друге, українець також кожний, хто щиро хоче бути з українцями і почуває себе їх однодумцем і товаришем, членом українського народу, бажає працювати для його добра. “Якого б не був він роду, віри чи звання – це не важливо”.

*Михайло Грушевський
історик, перший президент України*

